

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:41 (Ekim 2009)

“BAĞLANTISIZ ÜÇÜNCÜ DÜNYA”DAN “ÇEVRE ÜLKELERİ”NE

Faruk SÖNMEZOĞLU*

Özet

Uluslararası İlişkiler literatüründe gelişmiş Kuzey Amerika, Avrupa ve bazı Uzakdoğu ülkeleri dışında kalan ülkeleri bir bütün olarak görme alışkanlığı vardır. Ve yine bunlara (eski bir alışkanlık ile) “Üçüncü Dünya Ülkeleri” denilmektedir. Fakat günümüzde bu ifade sadece bir kolay çağırma aracıdır. İki kutuplu sistemin çöküşünün ardından bu ifade teknik anlamda anlamsızlaşmıştır. Belki bir süre sonra durum değişecek, örneğin “Çevre Ülkeleri” ifadesi daha sık kullanılmaya başlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Bağlantısızlık, Üçüncü Dünya, İki Kutuplu Sistem, Bloklar, Soğuk Savaş

From the “Non-aligned Third World” to the “Peripheral States”

Abstract

The countries outside of advanced North America, Europe and some Far Eastern countries, generally has considered as a whole in the literature of international politics. And again, these countries (with an old habit) "Third World Countries" is called. But today this phrase is just a tool for easy recall. Following the collapse of the bipolar system, this phrase has become meaningless in technical sense. Maybe the situation will change for a while, for example, "Peripheral States" phrase will be used more often.

Keywords: Non-alignment, Third World, Bipolar System, Blocks, Cold War

* * *

İnsanlar uzun yıllar içerisinde içselleştirdikleri bir terminolojiden kolay kurtulamıyorlar. Uluslararası siyaset alanında çalışanlar için bu durum iki kutuplu sistem / Soğuk Savaş dönemi terminolojisi açısından oldukça geçerlidir. Özellikle konuya ilişkin eğitimlerini bu yıllarda almış ve / veya bu dönemde verim vermiş olanlar, bu dönem şartlarını yansıtan çeşitli ifadelendirmeleri bu dönem sonrasında

* Prof.Dr. İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

da sürdürmüşlerdir. Örneğin, iki kutuplu sistemin ortadan kalkmasının ardından, ortaya çıkan yeni sistemi askeri / siyasi açıdan, Soğuk Savaş'ın galibi ABD'nin birincil konumuna işaret eder bir ifadelendirmeye (mantıksal tutarlılık açısından pek de doğru olmayan bir biçimde) “tek kutuplu sistem” olarak adlandırmışlardır. Bu türden bir ifadelendirme birisi pragmatik diğeri psikolojik başlıca iki nedenden dolayı tercih edilmektedir.

İlkin, oldukça geniş bir literatür temeline oturan konuya ilişkin kavramsallaştırmadan yararlanmak, anlatılmak isteneni en kısa ve etkili bir araç ve / veya bir sembolle anlatmak açısından bir kolaylık sağlamaktadır. İkinci olarak ise, insanlar uzun yıllar kullandıkları bir ifadelendirme biçimini, artık amaçlanı eskisi kadar anlamlı bir biçimde anlatamadığını hissetseler de kolay bir şekilde terk etmemektedirler. Zira bunu terketmek, o ifadelendirme biçiminin arkasındaki koca bir literatürü, bilgi birikimini de terketmek anlamına gelmektedir.

İşte, konuyu biraz soyut düzeyde düşündüğümüzde, buradaki sorun bizi, bilimsel bilginin gelişiminde doğrusal / kümülatif birikim ile bir paradigma değişikliğinin getirdiği ve bazen bir “kopuş” ya da “kırılma” olarak adlandırılabilir dönüşümlerin arasındaki ilişkiye götürmektedir. Kanımca, tüm bilim dalları açısından olduğu gibi sosyal bilim açısından da, bilimsel bilginin gelişiminde bu her iki düzlem de ayrı ayrı önem taşımaktadır. Bilimsel bilginin gelişiminde bu iki farklı düzlem birbirine rağmen değil birbirini tamamlayan öğeler olarak görmek gerekmektedir. Bir başka deyişle, Albert Einstein'ın maddeye ilişkin olarak getirdiği yeni paradigmanın Isaac Newton tarafından temellendirilen klasik fizik anlayışına ilişkin temel bakış açısını değiştirmiş olduğu bir gerçektir. Bununla beraber, sözkonusu gelişme ile içerisine girilen yeni paradigmaya dayalı dönem kendi kavramsallıklarını üretmişse de bu bir anda olmamış, klasik Newton fizik anlayışı çerçevesindeki kavramsallaştırmalara dayalı birçok bilgi o dönemden sonra da uygulamada önemini korumuştur. Böylece bilimsel bilginin gelişiminde belirli bir paradigma kapsamında üretilen bilgi birikimi ile bir paradigmadan diğerine geçiş çerçevesinde bilgi ufumuzda ortaya çıkan nitel değişimin bağdaştırılması mümkün olabilmektedir.

İki kutuplu sistemin ve buna dayalı Soğuk Savaş “paradigması”nın yıkılmasının ardından, bu dönemde üretilen kavramsallaştırmalara ilişkin bakış açımız da bu çerçevede olmalıdır. Örneğin bu çalışmanın ve yazının konu başlığında yer alan “Bağlantısızlık” ve “Üçüncü Dünya” kavramlarına da bu bağlamda yaklaşmak gerekir. Bir başka deyişle, bir yandan o dönemdeki sistemin yapısal bir özelliği üzerine kurgulanmış olan “Üçüncü Dünya” ve bu dünyanın genellikle kabul ettiği bir dış politika stratejisi olarak “Bağlantısızlık” kavramlarının iki kutuplu sistem dönemindeki özgün kullanım bağlamını hatırlamak, o dönemin koşulları ile günümüz arasındaki bağlantıyı kurarak kavramların bugün için ne türden bir anlam ifade ettiğini ortaya koymak, diğer yandan da bu yeni dönemde konuya ilişkin yeni kavramsallaştırmaların nasıl olabileceği konusunda fikir üretmek gerekmektedir.

Bu çerçevede, ilk önce iki kutuplu sistem döneminde “Üçüncü Dünya” ve “Bağlantısızlık” kavramları üzerinde kısaca durup, ardından da kavramların günümüzde neyi nitelemek için kullanılabilirliğini ve giderek günümüz problematiği içerisinde benzer konuları nitelemek açısından ne türden bir kavramsallaştırmanın kabul edilebileceğini yine kısaca değerlendireceğim.

İki Kutuplu Sistem Döneminde “Bağlantısız Üçüncü Dünya”

Bilindiği gibi, iki kutuplu sistem döneminde mevcut kutuplar olarak ABD ve SSCB liderliğinde Kapitalist / Kollektivist, Liberal / Sosyalist, Batı / Doğu ikilemleri yaklaşık aynı ülke gruplarını nitelemekte kullanılıyordu. Bu dönemdeki bu iki kutuplu gruplaşmanın örgütlenme kapsamı açısından da siyasi / askeri ve iktisadi düzeyler hemen birbirleri ile örtüşüyordu. Bir başka deyişle Kapitalist / Liberal / Batı Bloku'nun siyasi / askeri örgütü NATO, Kollektivist / Sosyalist / Doğu Bloku'nunki ise Varşova Paktı iken; birinci grubun iktisadi örgütü AET / AT, ikinci grubunki ise COMECON idi. AET / AT üyelerinin büyük çoğunluğu NATO üyesi iken COMECON üyelerinin büyük bir kısmı da Varşova Paktı üyesiydi. Kısacası bu dönemde uluslararası sistemin ana güç eksenini, gerek siyasi / askeri gerekse iktisadi düzlemde bu gruplaşmalar çerçevesinde iki ayrı dünyaya ayırmıştı. Fakat aynı zamanda, bu güç merkezlerinin (en azından örgütsel yapılar itibarıyla) nispeten dışında kalan birçok ülke sözkonusuydu. İşte bu ülkeler de diğer iki bloktan, birbirinin zıttı iki ayrı dünyadan farklılığı ortaya koymak açısından “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılmaktaydı.

Özellikle 1950'lerin ortalarından itibaren 1960'lı yılların sonlarına kadar büyük bir süratle devam eden sömürgelerin uluslaşması süreci çerçevesinde bu ülkelerin sayısında büyük artışlar olmuştu. İşte iki kutuplu sistem döneminde, Avrupa, Kuzey Amerika ve Kuzey Asya, yani bu “iki dünya”nın dışındaki bölge veya ülkelerden birisi, birkaçı veya tamamı ile ilgili olarak yapılan tanımlamalarda kullanılan “yoksul”, “azgelişmiş”, “güney”, “tarafsız”, “bağlantısız” gibi terimler de zaman zaman “Üçüncü Dünya” terimi ile anlamdaş olarak kullanılmışlardır. Böylece, aynı ülke veya ülkeler grubu gelişigüzel olarak bu terimlerin birçoğu ile ifade edildiği gibi, birbirlerinden farklı kapsamlardaki ülke gruplarının aynı deyimle adlandırılması da sözkonusu olabilmıştır.

O dönemdeki kullanım açısından Batı ve Doğu blokları dışında kalan tüm alanı tarif etmek için “Üçüncü Dünya” teriminin diğerlerine göre daha uygun olduğu kolaylıkla söylenebilir. Aslında bu ülkeler esas itibarıyla iktisadi anlamda “yoksul” ve “azgelişmiş”, siyasal anlamda büyük çoğunluğu “tarafsız” ve / veya “bağlantısız”, yine büyük çoğunluğu da önemli güç merkezlerinin “çevre”sinde ve yine çoğu, kuzey yarıkürede yer alan bu merkezler göre “güney”deydiler. Fakat “Üçüncü Dünya” terimi, o yıllarda dünyanın iki parçası olan Batı ve Doğu blokları dışında kalan üçüncü parçayı ifade etmek açısından diğerlerine göre daha net bir nitelemeyi temsil etmekteydi.

Savaş sonrasında Asya ve Afrika'da bağımsızlıklarına kavuşarak “Üçüncü Dünya”da yerlerini alan yeni ülkeler, iktisadi ve askeri açılarından zayıf, siyasal açıdan da belirsizliklerle doluydular. Çoğunun düzenli bir ordusu bile yoktu. Olanları da genellikle, küçük, eksik donanımlı, silah ve teçhizat bakımından tamamen dışa bağımlı ve de ülkenin dışı karşı güvenliğini sağlamaktan çok iç güvenlik ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş durumdaydılar. Genellikle birbirlerinden çok farklı özellikler gösteren siyasal yapılara sahip bu ülkelerin çoğunda, sömürge yönetimlerine karşı bağımsızlık mücadelesini yürütmüş olan bir liderler kadrosu yönetimi elinde bulundurmaktaydı. Uluslararası sistemdeki bloklar arası mücadele açısından Soğuk Savaş döneminin hüküm sürdüğü bu yıllarda Asya - Afrika - Latin Amerika ülkelerinin bu durumları, blokların bu ülkeleri etkileri altına almaları açısından oldukça uygun

bir ortam hazırlıyor gibi gözükmekteydi. Bu etki altına alma süreci, iktisadi açıdan sözkonusu olabileceği gibi, siyasi / askeri açıdan da sözkonusu olabilirdi.

İşte bu ülkelerden bazılarının, blokların etkisine girmemek için siyasi / askeri açıdan direnmeleri, Bağlantısızlık hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir başka deyişle Bağlantısızlık “Üçüncü Dünya” ülkelerinin büyük çoğunluğu için bir dış politika stratejisi olarak kabul edilmişti. Buna paralel olarak, iktisadi açıdan ortaya çıkan direnmeler de, önce Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (*United Nations Conference for Trade and Development - UNCTAD*), sonra da Kuzey - Güney Diyalogu çerçevesinde Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen - YUED (*New International Economic Order - NIEO*) tartışmaları yolu ile ortaya konmuştur.

Bilindiği gibi, bu ülkeler (birkaç istisna dışında), Batılı güçlerin sömürgesi olmuş olma ortak özelliğine sahiptiler. Uzun yıllar sömürge durumunda yaşamış olan bu ülkeler için siyasal bağımsızlık, son derece önemli bir değerdi. Klasik uluslararası hukukun mutlak egemenlik kavramına yakın bir bağımsızlık anlayışı, bu ülkeleri, özellikle kendilerinden güçlü birimlerle ilişkiye girerken çok ihtiyatlı olmaya itiyordu. Gerçekten de, eski yıllarda ülkelerini denetimleri altında bulunduran büyük güçlerce kendilerine imzalatılan bazı siyasi / askeri anlaşmalar, bu ülkelerin insanlarına başkaları için savaşma ve ölme yükümlülüğünden başka pek bir şey getirmemişti. Siyasal bağımsızlıklarını elde ettikleri bu yeni dönemde, içerisinde büyük güçlerin de yer aldığı askeri / siyasi bloklaşmalara katılarak bu defa da kendi iradeleriyle benzer bir duruma düşmek istemiyorlardı. Bu bağlamda, sözkonusu ülkeler için Bağlantısızlık bağımsızlık ile aynı şeydi.

Öte yandan, dış politikalarında Bağlantısızlık stratejisine yönelen ülkelerin büyük çoğunluğu, birbirinden farklı dil, din, ırk ve kültürlere ait gruplardan meydana gelmekteydiler. Dolayısıyla, ulusal entegrasyon yolu ile bir ulusal kimlik yaratma, bu ülkelerin yönetici kadrolarının karşısında duran en önemli sorunlardan biriydi. Bu açıdan, ülke dış politikasında Bağlantısızlık stratejisinin uygulanması yolu ile uluslararası politikaya aktif bir katılım, ulusal güçlere göre oluşan hiyerarşinin çok altlarında yer alan bir ülkenin bu konumunu nispeten iyileştirebilmesi dolayısıyla, bu ulusal kimlik yaratma politikası açısından önemliydi. Ayrıca, bu yolla yöneticiler, içte mevcut olan çeşitli siyasi ve iktisadi sorunları kısmen unutturarak ilgiyi dışa çekme imkanına da sahip olmaktadır.

Nihayet, bir ülkenin Bağlantısızlık türü bir dış politika stratejisine yönelmesi, çoğu defa bir ulusal uzlaşmayı da mümkün kılmaktaydı. Yeni bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerde, genellikle, eski sömürgeci ülkelerle tüm bağların kopartılmamasını isteyen kesimler olduğu gibi, özellikle bağımsızlık mücadelesinin zorlu olduğu ülkelerde, bu ülkeler ile ilişkilerin sürdürülmesini isteyen Batı - karşıtı radikal kesimler de mevcuttu. Dolayısıyla, bu ülkelerde yönetimi elinde bulunduranlar, bu eğilimlerden her ikisinin de kabul edebileceği bir dış politika stratejisi olan Bağlantısızlığa yönelerek bir denge politikası izleme imkanına kavuşuyorlardı.

Öte yandan, bu türden bir dış politika stratejisi, pragmatik açıdan da bu ülkelerin çıkarlarına daha uygun gibi gözükmekteydi. İktisadi ve askeri açılardan çok güçsüz olan bu ülkeler, bloklara yani birinci ya da ikinci dünya içerisinde yer aldıkları takdirde buralardaki hiyerarşinin ancak en altlarında kendilerine yer bulabileceklerdi. Oysa Bağlantısızlık hareketi onlara, bu güce dayalı hiyerarşinin dışında sayılabilecek bir uluslararası konum kazandırmaktaydı. Birleşmiş Milletler Örgütü içeri-

sinde oluşturdıkları oy grubu aracılığı ile ülkelerinin desteği, diplomasi kulislerinde büyük ülkelerin diplomatları tarafından aranır hale gelmişti. Kore ve Kongo krizlerinde de görüldüğü gibi, bu ülkeler, bloklar arasında sürdürdükleri arabuluculuk çabalarıyla uluslararası sistemin sürekliliğini sağlayan bir temel öge konumuna ulaşmaktaydılar. Gerçekten de, örneğin Hindistan'ın uluslararası alanda bu yolla elde ettiği statü ve prestij, bu ülkenin o dönemdeki iktisadi ve askeri imkanlarıyla elde edebileceğinden daha fazlaydı.

Ayrıca, bu ülkeler açısından çatışma anlarına ilişkin olarak da önemli bir tehlike sözkonusu değildi. Çünkü, bloklar arası rekabet, bu ülkelerin güvenliğini sağlayan bir denge mekanizmasını kendiliğinden oluşturuyordu. Sözkonusu ülkeler, hangi bloktan ne kadar uzakta olacaklarını, bağımsızlıklarına gelebilecek muhtemel tehdidin yönüne göre ayarlamaya çalışırlarken, bunu karşı blokla askeri bir pakt oluşturarak değil de, bu rekabeti değerlendirerek gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Josip Broz Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya, ülkenin bağımsızlığına yönelik bir tehdidin Sovyetler Birliği'nden gelebileceğini düşünerek Moskova ile "mesafeyi korumaya" çalışmış, özellikle bazı dönemlerde doğrudan Batı bloğu içerisinde yer almamakla beraber ABD'nin "rekabetçi desteğini" arkasına almıştır. Buna karşılık, Nasır'ın liderliğindeki Mısır da, genellikle Batılı ülkelerle sürtüşme içerisinde bulunduğundan, bağımsızlığına yönelik muhtemel bir tehdidin başlıca kaynağı olarak görülen bu blokla "mesafeyi korumaya" çalışmış, bu kesimden gelen müdahalelere de (1956 Süveyş Krizi sırasında olduğu gibi), Sovyetler Birliği'nin "rekabetçi desteğini" arkasına alarak karşı durmuştur.

Çok benzer bir durum, Bağlantısızlık stratejisinin, bu stratejiyi uygulayan ülkelere sağladığı dış yardım imkanları açısından da sözkonusuydu. Buna göre, Bağlantısızlık stratejisi izleyen ülkelerin, blok üyesi, bir başka deyişle birinci ve ikinci dünyaların üyesi veya lideri ülkelerle iktisadi ilişkiler içerisine girmeleri, çeşitli yardım programları çerçevesinde bu ülkelere iktisadi, mali ve teknik yardım sağlamaları mümkündür. Hatta belki de bu ülkeler, doğrudan bloklar içerisinde yer alan bazı benzerlerinden daha da avantajlı bir durumdaydılar. Çünkü, her iki blok liderliği de, bu ülkelerin kendilerinden uzaklaşarak karşı bloğa yakınlaşma ihtimalini düşünerek veya karşı bloğa yakın bir ülkenin o bloğa bağımlılığını azaltmak amacıyla, bu ülkelere yardımda bulunabilmekteydiler. II. Dünya Savaşı sonrasında, Yugoslavya, Hindistan, Mısır gibi Bağlantısız ülkelerin dış politikaları bu olgunun çeşitli örnekleriyle doludur. Bu bloklar arası rekabet ve bu rekabetin Bağlantısız bir ülke tarafından değerlendirilmesi, bazen, 1965 öncesi Endonezya örneğinde olduğu gibi ilginç bir görünüm de kazanabiliyordu. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nin bu ülkenin hava kuvvetlerine yaptığı yardım, Birleşik Devletler'in aynı ülkenin kara kuvvetlerine yaptığı yardımla dengelenmeye çalışılıyordu.

Nihayet, bir ülkenin Bağlantısızlık türünden bir dış politika stratejisi izlemesini etkileyen faktörler arasında, büyük güçlerin bu ülkeye duydukları ihtiyaçtan da söz edilebilirdi. Bir büyük gücün bir küçük ülkeye fazlaca ihtiyaç duyması, bu ülkenin rakip bloğun etkisine girmesine katlanamamasının temelinde iktisadi - askeri ve / veya siyasal - stratejik nedenler yatabilirdi. Bu ülke, sözkonusu büyük gücün ekonomisi ve / veya askeri sanayii için son derece önemli bir ham maddenin nadir kaynaklarından birisi durumunda olabilmekteydi. Ya da bu ülke, sözkonusu büyük ülke için siyasal açıdan önemli bir yere veya bu büyük ülke için hayati önem taşıyan bir jeopolitik konuma sahip bulunabiliyordu. Bu gibi durumlarda, Bağlantısızlık

stratejisi izleyen ülkenin sözkonusu büyük gücün rakiplerine ve / veya onların rejimlerine yönelik bir yakınlaşma eğilimi, bu ülkenin örtük ya da açık bir müdahalesini de beraberinde getirebilirdi. 1973 yılında Şili, 1979 yılında da Afganistan'da meydana gelen olaylar, bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Aslında, geçmişte olduğu gibi bugün de, bu türden bir dış politika stratejisine yönelen ülkelerin en büyük sorunları kendi iç yapılarındaki istikrarsızlıklar olmaktadır. Hem kendi aralarında hem de ülkelerin iç yapılarındaki farklı iktisadi gelişme dereceleri; farklı gelenek ve kültürlerin, farklı etnik ve dini grupların varlığı; ulusal kimliklerin gelişmemişliği, ayrılıkçı eğilimler vb. merkezkaç eğilimlerin etkisi bu ülkelerin dış politikalarını da etkileyen istikrar bozucu eğilimlerdir. Dolayısıyla günümüzde geçmişteki önemlerini kaybetmiş olmakla beraber, hala biçimsel anlamda Bağlantısız ülkelerin zirve toplantılarını yapan bu ülkelerin dış politikalarında belirgin ortak paydalar bulmak oldukça zordur.

“İkinci Dünya”nın Yokoluşu Sonrasında “Üçüncü Dünya” ve “Bağlantısızlık”

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan süreçte önce Doğu Bloku'nun siyasi / askeri örgütü olan Varşova Paktı dağılmış, ardından da bu paktın lideri konumunda bulunan Sovyetler Birliği'nin doğrudan kendisi idari / yönetsel anlamda, hem 15 federe devletten oluşan birliğin parçalanması hem de bu federe devletlerin en önemlisi olan Rusya Federasyonu başta olmak üzere bunların yönetim biçimleri açısından kollektivist / sosyalist rejimlerin devrilmesi anlamında, çökmüştür. Böylece “ikinci dünya” çökerken, konumu bu ikili yapının varlığı ile yakından ilgili olan “Üçüncü Dünya” ifadesi de giderek anlamını yitirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, iki kutuplu sistemin ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, bir bakıma Bağlantısızlık stratejisinin de sonunu hazırlamıştır. Çünkü artık siyasi / askeri düzeyde dahil olunmaktan kaçınılabilecek bir kutupsal rekabet kalmamıştır. Bu nedenle Bağlantısızlık hareketinin ilgisi daha çok ekonomi ağırlıklı konulara kaymıştır. Dolayısıyla bu grup içerisinde yer alan 115 civarındaki üye ülkenin dış politikalarındaki belki de en önemli türdeşlik noktaları bu türden konulara ilişkin olmaya başlamıştır.

Gelelim XXI. Yüzyılın dünyasında, geçmişte “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılan ülkelere ilişkin olarak nasıl bir bakış açısı ile bir yeni çağırma biçimi belirlenebileceği sorusuna. Aslında yapısal zemin çerçevesinde bir “Üçüncü Dünya”dan söz etmek artık anlamlı olmamakla beraber terim günümüzde de Avrupa, Kuzey Amerika ve “Dört Asyalı”, yani bu “gelişmiş dünya”nın¹ dışındaki bölge veya ülkelerden, buralardaki “yoksul”, “azgelişmiş” toplumlardan sözedilirken kul-

¹ Bu ülkeleri ya (G-8 yani ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Rusya veya bazı durumlarda G-20 yani bunlara ilaveten Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore, Türkiye) olarak ya da NAFTA üyeleri (ABD, Kanada, Meksika) + AB ülkeleri (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, Finlandiya, İsveç, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Malta, Kıbrıs, Bulgaristan, Romanya) + Japonya, Çin, Hindistan, Rusya olarak ele alabiliriz. Aşağıda bu iki gruplandırma birlikte, aynı zeminde ele alınmaktadır.

lanılabilmektedir. Oysa terminolojiyi biraz değiştirecek, günümüzde sistemin “merkezi”nde (*center*) (yukarıda Avrupa, Kuzey Amerika ve Kuzey Asya ağırlıklı G - 8 veya G - 20) kapitalist metropoller bulunmakta, diğerleri (yukarıda Üçüncü Dünya) bu merkezin “çevresi”nde (*periphery*) yer alanlar olmaktadır. Bu açıdan baktığımızda, günümüzde eskiden “Üçüncü Dünya” deyimini ile ifade ettiğimiz ülke veya bölgeleri nitelendirmek için “çevre ülkeleri” sözcüğünü kullanmak daha doğru olacaktır.

Dünyada yaratılan toplam gelirin yaklaşık %25’i NAFTA ülkeleri, yaklaşık %25’i “Dört Asyalı” (Çin, Japonya, Hindistan, Rusya) ve yaklaşık %23’ü AB ülkeleri tarafından üretilmektedir. Bu dünyadaki toplam gelirin yaklaşık %73’ü demektir. Bunlara, G - 20’nin bu gruplarda yer alanlar dışındaki üyelerinin (Arjantin, Avustralya, Brezilya, Endonezya, Suudi Arabistan, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Türkiye) sahip oldukları %11’lik payı da eklediğimizde oran %84 olmaktadır. Bir başka deyişle, bu [NAFTA 3 + AB 27 + “Dört Asyalı” 4 + “G - 20’nin Diğer Üyeleri” 8] toplam 42 ülke (ki dünyadaki ülkelerin yaklaşık 1/5’i), dünyada sayıları 200’ü aşan ülkenin ürettiğinin 5 katından fazlasını üretmektedir. İşte, dünya nüfusunun yaklaşık yarısını temsil eden bu “42 ülke” dışında kalan ülkeler bu değerlendirme çerçevesinde eskiden “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılan “çevre ülkeleri”dir. Doğal olarak bu iktisadi gelişmişlik temeline dayanan sınıflandırma kriteri daha hassas hale getirilebilir. Fakat, büyük bir ihtimalle bu durumda da, “merkez” ile “çevre”yi temsil eden ülkeler büyük bir oranda aynı kalacaktır.

Bu sosyo-ekonomik faktör ağırlıklı sınıflandırmada önemli bir soru, günümüzde “çevre ülkeleri”nin siyasi düzlemde, Soğuk Savaş döneminde “Üçüncü Dünya” ülkelerinin “Bağlantısızlık” stratejisi türünden, bir dış politika stratejileri olup olmadığıdır. Şunu kabul etmek gerekir ki, günümüzün “çevre ülkeleri”ni, kendilerini aralarında kaldıkları iki büyük bloktan ayırmaya yarayan “Bağlantısızlık” türünden bir ortak dış politika stratejisi paydasında buluşturacak bir siyasal zemin gözükmemektedir. Bunun en önemli sembolik kanıtı, günümüzde de sürmekte olan “Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansları”nda, Soğuk Savaş döneminin aksine, sonuç bildirelerinde iktisadi bölümün siyasi bölüme göre çok daha uzun olmasıdır. Bir başka deyişle, bu ülkelerin en önemli dış politika ortaklığı, “merkez”e yaklaşma, bu ülkelerle pazarlıklar çerçevesinde dünyada üretilen değerden daha fazla pay alma olarak belirtilebilir. Aralarındaki en önemli çelişki de, bu ülkelerin aralarında yer alan enerji zengini “çevre ülkeleri”nin, özellikle enerji fiyatlarının fazlaca arttığı bazı dönemlerde, diğerlerinin aleyhine işleyen bu gelişmeden yararlanması olmaktadır.

1914-1918 I. Dünya Savaşı sonrası literatürde bu savaştan, dünyanın o zamana kadar gördüğü en kapsamlı, en yıkıcı, en fazla insan kaybının gerçekleştiği savaş olması dolayısıyla “Dünya Savaşı” ya da “Büyük Savaş” olarak sözedilir,² 1920’li ve 1930’lu yılların yazılı metinlerinde sözkonusu savaş bu şekilde nitelenirdi. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı’nın birincisinden kat kat daha yıkıcı ve daha fazla insan kaybına yol açan bir savaş olması sonrasında, 1914-1918’deki “Büyük Savaş”tan artık “I. Dünya Savaşı” ve 1939-1945 yılları arasındakinden de “II. Dünya Savaşı” olarak sözedilme gereği ortaya çıktı. Fakat, doğal olarak, ilk başlarda 1920 ve 1930’lu yıllarda yazılan kitaplardaki bu “Büyük Savaş” nitelendirmeleri durduğundan ve o kitapları okuyarak yetişmiş, döneme ilişkin bilgiler edinmiş olan nesiller henüz varolduğundan, 1914-1918 savaşını kasteden “Büyük

² Dönemin Türkçe literatüründe bu savaştan “Umumi Harp” olarak da sözedilmektedir.

Savaş” ifadesi ile “I. Dünya Savaşı” ifadesi birlikte kullanılmıştır. Fakat ardından bu nesiller yavaş yavaş dünya sahnesinden çekilip 1914-1918 ve 1939-1945 savaşlarını sıkça, yan yana adlandırma gereği ortaya çıktığından “Büyük Savaş” ifadesi yerini “I. Dünya Savaşı” ifadesine terketti. Aynen bir süre sonra, iki kutuplu Soğuk Savaş dönemini yaşamış nesiller tarih sahnesinden çekildikçe “Üçüncü Dünya” ifadesinin yerini -benim önerdiğime veya bir başkasına terkececeği gibi.